

ZABRANE OBIČAJA KRSNE SLAVE KOD KATOLIKA U HERCEGOVINI

IVO MIŠUR
Ladišina 15
HR-10000 Zagreb
ivo.misur@gmail.com

UDK 394.46
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 28.02.2022.
Prihvaćeno/Accepted: 11.03.2022.

U radu će se prikazati zabrane slavljenja krsne slave među Hrvatima rimokatolicima u Hercegovini od 18. do 20. stoljeća. Analizom tekstova kojim se ograničavalo slavlje ovog običaja utvrditi će se njegove karakteristike i tadašnja društvena uloga. Također će se napraviti usporedba s ograničenjima krsne slave u susjednim krajevima tj. Dalmaciji. Testirati će se dosadašnja tumačenja profane funkcije ovog običaja te ukazati na njegove bakanalijske karakteristike u prošlosti. Ispitati će se promjene društvene uloge ovog običaja u različitim vremenskim razdobljima. Ujedno će se definirati funkcionalne sličnosti i razlike suvremenog običaja krsne slave među Hrvatima i Srbima.

Ključne riječi: *krsna slava, narodni običaji, zabrana, društvena funkcija, Hrvati, Hercegovina*

Uvod

Krsna slava je katolički i pravoslavni običaj nepoznatog porijekla kojim se slavi obiteljskog ili rodovskog sveca zaštitnika. Sastoji se od godišnje proslave na svečev spomendan. Običaji i rekviziti su različiti ovisno o narodu i kraju. Kod svih je zajednički ručak u domaćinstvu slavljeničke obitelji na koji dolazi rodbina i prijatelji. Običaj je masovno rasprostranjen kod pravoslavaca (Srbi i Crnogorci) i manjim dijelom kod katolika (dio Hrvata i Albanaca). U Srbiji se koristi isključivo naziv krsna slava, dok Hrvati ovaj običaj ovisno o kraju zovu *brgulja*, *krsna slava*, *krsnica*, *krsno ime*, *slava*, *slavljenje plemenskog sveca zaštitnika*, *slavljenje zaštitnika obitelji* ili jednostavno *svetac*. Među Hrvatima rimokatolicima krsna slava je danas prisutna u dolini Neretve, Konavlima, istočnoj Hercegovini i Boki kotorskoj, a nekada je bila raširena i u zapadnoj Hercegovini (Mostarsko Blato, Mostar, Posušje, Drinovci, Broćno i Ljubuški), Vrgorskoj krajini, Makarskom Primorju, Imotskoj krajini (danas se održao u Runovićima) te u okolici Knina (Kninsko Polje, Zvjerinac i Vrpolje)

(Mišur 2020: 175). Slave ju i hrvatske enklave na Kosovu te karaševski Hrvati u Rumunjskoj (Hategan 2015:22). Pokušavaju ju revitalizirati Hrvati grkokatolici u Žumberku na krajnjem sjevero-istoku Hrvatske. Ukoliko se analiziraju geografske granice običaja evidentno je da je Zagreb danas postao najsjevernija aktivna enklava slavljenja među Hrvatima, gdje se običaj održao među doseljenicima iz Janjeva odnosno Letnice. Ovo je ujedno i najzapadnija linija jer je u Žumberku ovaj običaj gotovo posve nestao. Najistočnija točka su rumunjski Hrvati u Karaševu, a najjužnija Hrvati u Crnoj Gori.

Običaj krsne slave među hercegovačkim katolicima slabo je istražen. Jevto Dedijer je na temelju terenskog istraživanja objavio knjigu *Hercegovina* u kojoj je 1909. godine, između ostalog, objavio slave dijela katoličkih obitelji. U izdanju *Glasnika Zemaljskog muzeja u Sarajevu* izdana je 1959. godine knjižica *Etnološko-folkloristička ispitivanja u Neumu i okolini* u kojoj se nalazi poglavlje Krsno ime. Ivica Puljić je 1994. godine u monografiji *Hutovo* napisao poglavlje Život i životno okruženje Hrvata istočne Hercegovine u kojemu je dao vlastiti osvrt na ovaj običaj među tamošnjim katoličkim stanovništvom. Bernard Marjanović je napisao članak Slava i Hrvati u Hercegovini u *Humski zbornik IV, Stolac u povijesti i kulturi Hrvata* 1999. godine. Don Milenko Krešić o slavi piše u radu Životni put don Stjepana Batinovića objavljenom u *Stjepan Batinović svećenik vjere: Zbornik radova o don Stjepanu Batinoviću*, 2014. godine.

Analizom nekoliko službenih dekreta državnih i crkvenih vlasti iz različitih vremenskih razdoblja kojim se ovaj običaj nastojao zabraniti, dat će se prilog proučavanju društvene uloge krsne slave u Hrvata, katolika. Nestručno i pristrano tumačenje zabrana krsne slave od strane nekih srbijanskih autora pogrešno je protumačeno kao nastojanja za suzbijanje pravoslavnog utjecaja na katoličke vjernike (Puljić 2005: 309). Kroz analizu tekstova zabrana krsne slave koje su izdavale crkvene i svjetovne vlasti utvrdit će se neke značajke ovog običaja. Također će se testirati hipoteza o funkciji slave u prošlosti kao društveno-kohezivnom običaju, kakvu funkciju ima danas. U članku će se objasniti utjecaj zabrana i drugih društveno-povijesnih faktora na današnju rasprostranjenost, tj. na izumiranje običaja u određenim krajevima.

Zabrane

Najstariji opis ovog običaja u Hrvata, katolika datira iz sredine 18. stoljeća. Apostolski vikar u Bosni, fra Pavao Dragičević (1740.-1760.), je 1742. godine posjetio župu Mostarsko blato. Većinu izvještaja iz ove župe čini opis običaja krsne slave kod tamošnjih katolika. Spomenuto je da je običaj prisutan i u drugim hercegovačkim mjestima (Posušje, Ljubuški, Drinovci, Broćno i Mostar). Proslava je trajala najmanje tri dana u kojima se pilo i pjevalo. U tekstu se običaj karakterizira kao bakanalijska proslava. Prefekt (predstojnik) stola bio je najelokventniji među njima i držao je zdravicu zazivljući sveca i njegovo posredovanje u njihovim životima. Na svaki zaziv odgovaralo se s "amen" i ispijala čašica rakije. Slavljenicima je proslava bila iznimno važna. Ukoliko bi sve dobro prošlo oni bi bili zadovoljni bez obzira ako su ih zadesile neke druge nedaće. Ako pak ne bi proslavili svog sveca na zadovoljavajući način sve nevolje u narednoj godini bi se pripisivale ovom nepoštivanju običaja koji su im u nasljeđe ostavili njihovi preci. Dragičević zamjećuje da su Hercegovci u 18. stoljeću izvanjske, profane rituale ovog običaja provodili s velikom preciznošću dok su duhovne posve zanemarivali jer ne pohađaju svetu misu taj dan i ako to biva zapovjedni svetac. Vikar je zamijetio da je među članovima nekih obitelji ime sveca kojeg slave mrsko. Na upit Miljkovićima koji su slavili sv. Brunu zašto ga časte ako im nije drag. Odgovorili su da slave zato što su tako naučili od svojih starih (Jelenić 1927: 103-105).

Apostolski vikar Dragičević je još u 18. stoljeću ispravno detektirao štetne značajke ovog običaja (zlouporaba alkohola), ali je također smatrao da ima pastoralni potencijal. Zato je prekorio župnike da moraju nadzirati ove proslave koje bi trebale biti umjerene, a ukoliko to nije moguće da se ukinu. Također je preporučio pastoralnu brigu oko običaja koja bi se sastojala od sljedećeg: prihvaćanje (imena) sveca kojeg se slavi, ispovijed i pričest barem nekih članova obitelji, milostinja siromašnima te izmirenje sa susjedima ukoliko je slavljenička obitelj u svađi (Jelenić 1927: 103-105). Ovaj opis slave kod hercegovačkih katolika je zasad najstariji zapis o ovom običaju kod Hrvata, iako svoje porijeklo vodi dublje u prošlost, te i sam biskup piše da je običaj "iz drevne tradicija njihovih starih"¹ (Jelenić 1927: 103).

¹ "ex quadam seniorum antiqua traditione nonulla".

Iako službena Crkva nije bila blagonaklona prema načinima proslave krsnih slava, ipak ju je tolerirala. Ovo se promijenilo za vrijeme apostolskog vikara, fra Grge Ilijića Varešanina (1783-1813.) koji je prvi zabranio običaj u Hercegovini. U svojoj četvrtoj poslanici izdanoj 18. prosinca 1793. u Sutjesci daje upute: "Da se nemaju nigdi po način rišćanski od kršćana krsna imena slaviti, ni služiti pogrdjujući svetkovine od Crkve zapovijedene: pače ni u radne dane"² (Livajušić 1941: 190). Osim krsne slave, zabranjeno je i sklapanje pobratimstava, šišanih kumstava i nadijevanje djeci podrugljivih imena (Džaja 1971: 183). Neki autori tvrde da je Ilijić iskorijenio običaj na desnoj obali Neretve, tj. na prostoru današnje Mostarsko-duvanjske biskupije (Džaja i Draganović 1994: 353 i Džaja 1971: 183). Međutim, zabrane njegova nasljednika Augustina Miletića dokazuju da se krsna slava na ovom području održala u kasnijim vremenskim razdobljima. Miletić u svojoj XIV. naredbi iz 1828. godine zabranjuje "Budalaštine od kumstva striženi, od pobratimstva, i slavljena imena Krsni, i druge ovimi prilične, koje se čine po nekim našim Župama na način Rišćanski, nepristoje se pravovirnim naslidnicim Isusovim. Poradi šta, kako su još od prijašnjih vrimenta zabranjivane, tako se i sada zabranjuju, priporučujuć, da se imaju svagdi ukinut"³. Naredba br. XIX. iz iste odluke definirala je da se zabrana ima "napominjat s Oltara Puku po svim Župama našega Vikarijata Apostolskoga svake godine po tri puta"⁴ (Miletich 1828: 25-25). Opetovane višestoljetne zabrane rezultirale su izumiranjem ovog običaja na području današnje Mostarsko-duvanjske biskupije. Terenska etnološka istraživanja u okolici Širokog Brijega provedena 1968. godine pokazala su se krsna slava nije održala niti u sjećanju tj. usmenoj predaji tadašnjih stanovnika (Kajmaković 1970: 313).

Za razliku od Mostarsko-duvanjske biskupije, slava se početkom 20. stoljeća očuvala u župama druge hercegovačke biskupije, Trebinjsko-mrkanske (Puljić, 1994, 387). U ovoj

² "Da se nejmadu nigdi po način rišchianski od karstiana karsna imena slaviti, ni sluxit pogargiujuchi svetkovine od Czarkve zapovigene: pače ni u raditne dneve".

³ "Budalascctine od kumstva strixeni, od pobratimstva, i slavlegna imena Karstni, i druge ovimi prilicne, kojese cine po nekim nashim Xupama na nacin Rischianski, nepristojese pravovirnim naslidniczim Isusovim. Poradi scta, kakosu josz od priascgni vrimenta zabragnivane, takose i sada zabragnuju, priporucujuch, dase imaju svagdi ukinut".

⁴ "napomignat s Altara Puku po svim Xupama nashega Vikarijata Aposctolskoga svake godine po tri puta".

biskupiji službene crkvene vlasti su bile tolerantne prema ovom običaju, što se promijenilo tek u 20. stoljeću. Biskup Alojzije Mišić je 15. listopada 1932. izdao dekret br. 1405. upućen župskim uredima trebinjskog i stolačkog dekanata. Biskup definirajući područje zabrane indirektno daje podatke rasprostranjenosti običaja tridesetih godina 20. stoljeća: "U našim župama preko Neretve", što označava lijevu obalu, odnosno područje Trebinjsko-mrkanske biskupije. Biskup je svjestan drevnost ovog običaja: "od davnina postoji običaj krsne slave". Nije siguran u njegovo porijeklo te pod utjecajem Dedijera piše: "Taj običaj poprimili su katolici - pomiješani s pravoslavcima - od pravoslavaca ili je to možda još ostatak iz poganskih vremena". Daljnji tekst definira neke prakse pri proslavi kao nekršćanske: "Običaji, koji su se uvrježili kod krsnih slava, sve su prije nego kršćanski običaji na kojima se krše i crkveni i Božji zakoni" jer se "ne drži post ni svetkovanje nedjelja, opija se, psuje i druge nepodobštine događaju se". U dekretu piše da "Crkva nije nikad odobravalala krsnih slava" te je "za nevolju tolerirala je, što nije mogla dokinuti" (ABOM 1405: 1932).

Mišić je vrijeme teške ekonomske krize koja je "pritisla cijeli svijet" vidio kao priliku za ukidanje krsne slave jer od nje "nema nikakve koristi a ima mnogo štete". Glavni razlog zabrane je dakle ekonomsko iscrpljivanje domaćina jer se na slavama "uludo rasipa teško stečeni novac". Župnicima je naređeno da župljane s oltara obavijeste da je biskup "zabranio svim katolicima svoje biskupije, da ne smiju više slaviti na dosadašnji poganski način krsnu slavu" tj. zabranjeno je da se drže "gozbe i pijanke". Vjerski dio proslave krsne slave je bio dopušten: "Ako hoće netko da to slavi crkveno, naime: da taj dan sluša sv. misu /ali u crkvi, a ne kod kuće/, da se ispovjedi i pričesti, to mi samo preporučiti možemo". Na kraju odluke upozorava se na posljedice nepoštivanja odredbe, a to je crkvena kazna koja nije bila definirana (AMOB, 1405: 1932).

Dekret čiju su provedbu nadzirali župnici izazvao je otpor župljana. Primjer reakcije na dekret nalazi se u prepisci Ordinarijata i don Mitra Papca, župnika župe Gradac u zaleđu Neuma. Provođenje je u ovoj župi bilo polovično te je godinu dana nakon donošenja tek četvrtina župljana usvojila zabranu (Puljić, 2005, 128 i ABOM, CLJ 1935). U ovoj župi mjera je najviše uspjeha imala u Hutovu gdje su seljani nakon čitanja dekreta u kapeli izjavili "svikolici da će unaprijed pobaciti krsnu slavu". Prema crkvenom ljetopisu običaj je zaista napustilo selo

Hutovo s oko pedeset kuća kao i Prapatnica s dvadeset pet kuća (Puljić, 1994, 388, Crkveni ljetopis župe Gradac 1933: 84 i 95). Ipak većina župljana primila je uz negodovanje biskupov dekret, a "najveći otpor pokazuje donja strana župe" koja je prema župnikovoj procjeni bila manje religiozna od ostatka župe. (Puljić, 2005, ABOM, CLJ: 1932) Odredba je kod ovih izazvala prkos te su neki pucali više nego ikad prije i zaklinjali se "da neće ostaviti krsne slave dok su živi" (Puljić, 2005, 309 i ABOM, CLJ 1935). Papac i 1935. godine piše da su u Trebinjskoj biskupiji najtvrdokornije ostale župe Gradac i Trebinja⁵ (ABOM, CLJ, 1935). U Gracu su do 1933. samo tri obitelji prestale slaviti (Puljić, 1994, 388, CLJ 1933). Župljani su protiv konfliktnog župnika poslali žalbu naslova "Prestavka seljana sela Graca, Općine Hutovo, zastupanih po glavaru sela i predsjednika Mj. org. HSS u Gracu" oslovljena na "Banovinskoj vlasti Banovine". Prva točka optužuje župnik da je više puta govorio protiv "starih običaja, narodnih običaja proslave pojedinih svetkovina... na dan spadanja pojedinih svetaca". Don Mitar u odgovoru ordinarijatu piše da su ti stari narodni običaji i svetkovine zapravo "krsne slave" tijekom kojih se u kuće "zbuba svijeta svakakva i od svukuda. Provode se seoske bakanalije" (Puljić 2005: 320). Obitelj Mošević je Ordinarijatu poslala molbu za dozvolu slavljenja svoje slave (Svi sveti) o čemu don Mitar piše u crkvenom ljetopisu 26. listopada 1933. "Nije zgodno da im se dozvoli" (ABOM, 1437/1933).

Zabrane nisu donosili samo katolički biskupi nego i državne vlasti. Tako su u susjednoj Dalmaciji dekretom od 10. svibnja 1749. na talijanskom i hrvatskom jeziku, a potvrđenom od senata 16. lipnja iste godine, proglašena ograničenja javnih i obiteljskih proslava. Mjera je vrijedila za cijelu pokrajinu i odnosila se na bilo kakav oblik gozbe s gostima tako da je bilo propisano da "na dan svoga Sveca, i Krsnoga imena niko nema zvati k sebi, ni primati ni na ručak, ni na obid, ni na večeru, ni rođake ni prijatelje"⁶. Krsna slava nije bila u potpunosti zabranjena, jer se u vjerski dio nije zadiralo: "nego pomolivši se u crkvi, i opravivši svoja duhovna djela ima se s mirom vratiti svak svojoj kući te blagovati s svojim ukućanima što mu je Bog dao" (Šimunković 1996:18).

⁵ Nije riječ o gradu imena Trebinje već o župi Trebinja u današnjoj općini Ravno.

⁶ "na dan svoga Svetza, i Karstnoga imena niko neima zvatti k' sebbi, ni primati ni na ruciak, ni na obid, ni na veceru, ni rođake ni priateglie".

Razlozi odluke detaljno su izloženi: "Sveca služeći, čast čineći, provrgoše se na *požerlost* (proždrljivost) i pijanstvo; čija kesa padaju na siromaštvo ljudi, a kuće ostaju bez korena, budući da u jedan, dan pojedu čoviku čim bi on i svi njegovi iz kuće prizimili; a izgubivši pamet u vinu, napijući, i mirom, bez mire pijući, potiče se srdžba, užije se osveta, zatim nesklad, smutnja, ubojstvo, i rasuće nevoljnih kuća. Također, Budući svetkovine postavljene za slaviti Boga i njegove Svete i videći da Blagdani posvećeni na slavu Božiju i na čast Svetih obrću se na pijanstvo i požerlost, igru i smutnju prid istom crkvom u koju se svetkuje"⁷ (Šimunković 1996:18). Propisana novčana kazna za kršenje mjere bila je dvadeset pet groša.

Mjera nije imala učinka jer dvije godine nakon njena donošenja Francesco Grimani ponavlja zabranu koja je izdana 10. prosinca 1751. U ovom dekretu se eksplicitno navodi da se "veći broj ubojstava dešava na slavama i sastancima "Vlaha", koje održavaju i u privatnim kućama pod izgovorom da slave praznik onog sveca koga drže za zaštitnika svoga doma, ili prilikom održavanja mladih misa, posmrtnih svečanosti i umira" (Šimunković 1996:19). Također jer se "pretvara u proždrljivost i pijančevanje, te, pošto se izgubi razum, događaju se često vrlo nezgodne stvari koje narušavaju mir podanika i izazivaju druge veoma opasne posljedice". Način proslave štetio je državnom interesima jer "gutajući živote i imetak podanika, postaje uzrokom uništenja mnogih obitelji i znatnog oštećenja interesa Mletačke republike". U tekstu se spominje da su već prije "iz zdravstvenih razloga zabranjene slave i skupovi u selima, oživljavajući ovu zabranu" (Šimunković 1996:19).

Krsnu slavu su zabranjivali i pravoslavni episkopi. Karlovački episkop Danilo Jakšić je 1762. godine izdao naredbu o obaveznom skraćivanju proslave krsne slave s tri na jedan dan radi smanjivanja troškova (Grbić 1891: 177-179). Slavu je 1830. godine zabranio i dalmatinski pravoslavni episkop Josif Rajačić (Ćorović 1911: 352-353). Danilo Petrović, crnogorski vladika i

⁷ "Sveza sluxechi, ciast cinechi, provergoscese na poxerlost i pianstvo; oichia cesa padaju na siromastvo gliudi, a cuchie ostaju bez korena, buduchni da u jedan, dan pogidu cioviku cim bi on i svi gnegovi iskuchni prizimili; a izgubivsci pamet u vinu, napijuchi, i mirrom, bez mirre pijuchi, potice se serxba, uxixe se osveta, zatim nesklad, smutgna, ubojstvo, i rasuchie nevoglnih kuchia. Također, Buduchi svetkovine postavgliene za slaviti Boga i gnegove Svete i videchi da Blagdani posvechieni na slavu Boxiu i na ciast Svetih obrachiaju se na pianstvo i poxerlost, igru i smutgnu prid istom zarkvom u koju se svetkuje".

knez je 1855. godine Zakonikom zabranio slavljenje "prislužbice" tj. produženo slavljenje krsnog imena (DZ 1855: čl. 88). Restrikcije slavljenja krsne slave koje su donijeli pravoslavni episkopi te crnogorski vladari pokazuju da zabrane nisu bile anti-pravoslavnog karaktera.

Društvena uloga u prošlosti

Ivica Puljić u zborniku *Hutovo* izdanom 1994. godine u poglavlju "Krsna slava" naziva ju jedna od "najkontroverznijih pučko-religioznih običaja". Tvrdi da se prestala slaviti u "izvornom obliku" te je postala deformirani pučko-religiozni običaj (Puljić 1994: 384). Puljić i poslije piše da su "slave određenih svetaca bile potpuno poniženje svetoga i gruba profanacija pa u velikoj mjeri i pravo svetogrđe" (Puljić 2005: 320). Puljić i poslije piše da su "slave određenih svetaca bile potpuno poniženje svetoga i gruba profanacija pa u velikoj mjeri i pravo svetogrđe". Tekstovi zabrana indirektno omogućuju interpretaciju društvene uloge krsne slave u prošlosti koja je drukčija od današnje. U svim zabranama koje su navedene u ovom članku, a koje detaljno preciziraju koje aspekte krsne slave smatraju štetnima, pokazuje se da se zabrana odnosila isključivo na svjetovni dio proslave, odnosno raskalašeno višednevno ugošćivanje kod domaćina. Ručak koji se pripremljao kod domaćina pretvarao se u pijančevanje. Ovome su svakako doprinijeli izostanak radne obaveze te dokolica jer su slave većinom održavane u jesensko-zimskom periodu, kada nema sezonskih poljoprivrednih radova. Krsna je slava u prošlosti imala svjetovnu funkciju nekadašnjih rimskih bakanalija. Glavna karakteristika proslava krsnih slava u Dalmaciji i Hercegovina bilo je okupljanje većega broja ljudi koji su duži vremenski period bili pod značajnim utjecajem alkohola, što je rezultiralo brojnim incidentima. Svaki je rod imao svoju krsnu slavu te je u razdoblju od rujna do početka siječnja bilo više ovakvih događaja koji su prijetili javnom redu i miru. Zabrane su imale svrhu spriječiti incidente koji su nastajali zbog konzumiranja velikih količina alkohola za vrijeme proslava krsne slave. Da zabrana nije imala cilj zatiranje samog običaja nego načina njegove proslave, pokazuje i to da se u zabranama redovito uz krsnu slavu nabrajaju i svadbe, sprovodi te druga slavlja.

Drugi važan razlog zabrana bilo je financijsko iscrpljivanje domaćina te su crkvene i svjetovne vlasti smatrale da je riječ o rasipanju. O ovome piše Alberto Fortis, koji je između ostalog

posjetio i Vrgorsku krajinu, u svom slavnom putopisu *Put po Dalmaciji* iz 18. stoljeća piše: "Morlaci općenito nimalo ne drže do domaćega gospodarstva: u toj su pojedinosti slični Hotentotima, jer za tjedan raspu ono što bi im moralo biti dovoljno za nekoliko mjeseci, samo ako se pruži prilika za veselje. U vrijeme svadbe, na svetačni dan zaštitnika obitelji, o dolasku rođaka ili prijatelja i u kojem god drugom povodu za radost, neumjereno se pije i jede sve što ima u kući" (Fortis, 1984: 38). O rastrošnosti svjedoči podataka kako se na dan slave "u jednoj se obitelji znalo potrošiti bačva vina od dvije stotine litara" (Batinović 1968: 7). Stanovništvo je u proslavama bilo velikodušno, neumjereno i nepromišljeno pa je u jednom danu trošeno hrane dostatne za cijeli tjedan, što se ponavljalo nekoliko puta godišnje (Božić-Bužančić 1996: 140). Ilustrativna je žalba koju su Crnogorci uputili svom vladiki Petru Cetinjskom: "Turci kuda prođu, ostane barem stoka u planini, a karstno ime kuda prođe ne ostavi ni mrvu hljeba ni kaplju vina" (Nenadović 1889: 38). Don Ivica Puljić spominje "pićare" koji su nekoliko dana "boravili u kući i iscrpljivali one siromašnije do prosjačkoga štapa u prejedanju i pijančevanju" (Puljić 2005, 308). Zanimljivo je da su zabrane nerijetko proglašavane baš u godinama ekonomskih kriza. Baš za vrijeme Miletićeve zabrane 1828. godine podbacila je ljetina te je vladala glad koja se nastavila sve do lipnja iduće godine (Peričić 1980: 6). Mišić pak zabranjuje prekomjerno slavlje 1932. godine u jeku Velike ekonomske krize.

Treći razlog zabrana bilo je zanemarivanje duhovnosti. Puljić, kao i Dragičević dva stoljeća prije njega, detektira da slavljenci posve zapostavljaju vjerski dio proslave te ne pohode svetu Misu, makar slava padala na nedjelju ili bila zapovjedni svetac. Smetalo im je zapostavljanje crkvenih postova. Vjerski dio proslave (odlazak na misu) zapostavljan je zbog zahtjevnih priprema za ručak, koje su prema izvješćima o konzumiranoj količini hrane i pića bile za veći broj gostiju, a time i opširnije. Zanemarivani su i drugi pučko-religiozni običaji. Tako još početkom 21. stoljeća na blagdan Svih Svetih i Dušni dan u župi Neum na groblje nisu dolazili samo oni kojima je taj dan krsna slava (Puljić 2005: 309).

Uloga u suvremenom društvu Srbije i Hrvatske

Ulogu slave u suvremenu srpskom društvu pokušao je interpretirati Dušan Bandić krajem 20. stoljeća. Fokusirao se na

istraživanje uloge običaja u životu njegovih praktikanata. Jedna od glavnih odlika slave jest gostoprinstvo pomoću kojega se oblikuju i održavaju interpersonalni i među-obiteljski odnosi. Specifičnosti slavskoga gostoprinstva jesu periodičnost i kontinuitet. Na ovaj se način međuljudski odnosi neprestano njeguju i čuvaju od poremećaja i prekida. Slavsko gostoprinstvo ujedno je recipročno. Na ovaj način ostvaruje se načelo jednakosti u među-obiteljskim odnosima jer svaka obitelj minimalno jednom godišnje ostvaruje ulogu domaćina, ali i gosta (Sinani 2012: 189).

Ovaj običaj predstavlja važan simbol suvremene nacionalne identifikacije srpskog naroda "pa se gotovo podrazumeva da porodica koja obeležava slavu jeste srpska porodica. Na taj način slava funkcionise i kao vrsta nacionalnog obeležja" (Sinani 2012: 190). Bitan element u ovom narativu o srpstvu krsne slave je njegov navodni ekskluzivitet jer se za ovaj običaj pogrešno navodi da je prisutan jedino kod Srba. Nerijetko se prilikom interpretacije činjenice o prisustvu običaja među drugim narodima ne odustaje od pogrešne premise o srpskom ekskluzivitetu već se tumači da je riječ o potomcima pokatoličenih Srba. Puljić smatra da je jedan od razloga Mišićeve zabrane i velikosrpska propaganda koja je prisustvo slave kod katolika tumačila kao dokaz pokatoličavanja Srba u prošlosti misleći na knjigu *Hercegovina* izdanu 1909. godine autora Jevte Dedijera (Puljić 2005: 309). Proslava krsne slave u komunističkoj Jugoslaviji kao svaka vjerska praksa imala je elemente političkog istupa suprotnog stavovima Saveza komunista (Cvetković 2006: 525). U Srbiji je povratak religiji nakon pada komunizma rezultirao ponovnim masovnim slavljenjem krsnih slava. Tamo je funkcija slave kao političkog istupa prisutna i danas, ali u obrnutoj ulozi, pokazivanja diskontinuiteta s komunističkim vremenima (Sinani 2012: 190-191). Daniel Sinani upućuje na daljnji razvoj funkcionalnosti proslave krsne slave kao načina pokazivanja društvenog statusa i moći putem bogate ponude jela ili održavanjem u restoranima (Sinani 2012: 191). Srpska Pravoslavna crkva spriječila je potpunu profanizaciju običaja tako da je vjerski element učinila obaveznim, štoviše početnim dijelom proslave jer slava počinje blagoslovom krsnog kolača u crkvi ili domu slavljenika (Hadžibulić 2017: 35).

U Hrvata krsna slava tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća gubi svoju bakanalijsku funkciju, koju preuzima doček Nove godine, često se promovirajući kao *najluđa*

noć u godini. Također, nakon Drugog svjetskog rata dolazi do zapošljavanja u tvrtkama te većina stanovništva više ne radi sezonalno već ima osmosatno radno vrijeme. Vrijeme godišnjeg odmora nije u vrijeme jeseni i zime već se prilagođava potrebama tvornice i tvrtke te radnici odmaraju tijekom ljetnih mjeseci. Stanovništvo uslijed poslovnih obaveza nema vremena za dokolicu tijekom zimskih i jesenskih mjeseci.

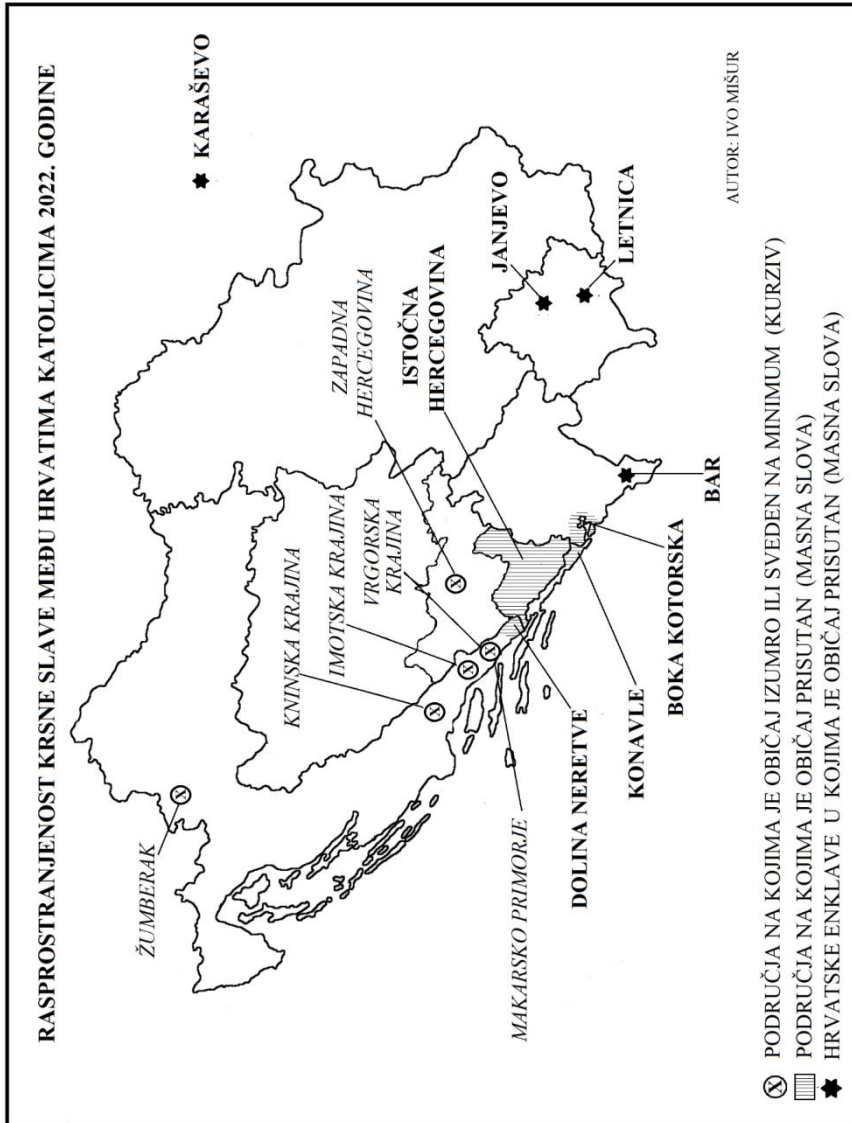
Unatoč višestoljetnim zabranama, pokušajima iskorjenjivanja i stigmatizaciji, krsna slava kao običaj Hrvata katolika opstao je do današnjih dana. Međutim, njegova geografska rasprostranjenost značajno je umanjena. Vrijeme nestanka krsne slave ukazuje na ključne faktore koji su iskorijenili ovaj običaj u pojedinim krajevima. Jedan od bitnijih faktora jesu restrikcije proslave koje su zatrle slavu u nekim biskupijama. Upravo je biskupijska rascjepkanost, područja na kojem je prisutan običaj, te njihov različit odnos prema slavi uzrok različitog stupnja očuvanosti/izumiranja ovog običaja u određenim područjima. Hercegovački katolici podijeljeni su između Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske biskupije. Običaj je u zapadnoj Hercegovini bio izumro već početkom 20. stoljeća postupnim suzbijanjem crkvenih vlasti, dok je u Trebinjsko-mrkanskoj prisutan i danas. Splitsko-makarska nadbiskupija, u čijem su sastavu Vrgorska krajina i Makarsko primorje, nema povijest zabrana te je slava prisutna sve do druge polovice 20. stoljeća. Tamo se krsna slava prestala slaviti upravo u tom vremenskom razdoblju uslijed općega pada religioznosti te ateizacije društvenoga života. Danas žarišta ovog običaja među Hrvatima rimokatolicima u Republici Hrvatskoj ostaju dolina Neretve i Konavle.

Nakon pada komunizma hrvatska javnost nekritički prihvaća tezu o pravoslavnosti ovog običaja čime krsna slava u Hrvatskoj postaje stigmatizirana te marginalizirana. Puljić već 1994. godine spominje "strah od posrbljivanja" (Puljić, 1994, 388). Unatoč tomu slava se kod Hrvata, katolika danas obilježava u izvornijem obliku: "Postale su to sad uobičajene godišnje mise u čast određenom svecu" (Puljić, 1994, 388). Slava je doživjela "pročišćenje" te je ponovo postala ono što je u svom početku bila "slavlje određenih naselja, porodica, obitelji u obliku užinskih misa, seoskih misa uz određene svece i blagdane" (Puljić 1994: 385).

Zaključak

Krsna slava je katolički i pravoslavni običaj slavljenja posebnog sveca zaštitnika obitelji koji je raširen među Albancima, Crnogorcima, Hrvatima i Srbima na određenim geografskim područjima. Ne postoji jedinstven naziv ovog običaja u Hrvata. Proslavu slave već su sredinom 18. stoljeća zabranile mletačke vlasti u Dalmaciji. Dekret nije imao učinka te ga vlasti bezuspješno ponavljaju idućih desetljeća. Običaj zabranjuju i crkvene vlasti. Apostolski vikar u Bosni Pavao Dragičević je u 18. stoljeću ustanovio štetnost načina proslave krsne slave, ali je imao više razumijevanja za ovaj običaj nego njegovi nasljednici. Grgo Ilijić Varešanin prvi je, katolički visoki crkveni dužnosnik, za kojeg postoje sačuvani podatci o pokušajima iskorjenjivanja krsne slave krajem 18. stoljeća na području današnje Mostarsko-duvanjske biskupije. Borbu protiv običaja nastavlja njegov nasljednik Augustin Miletić koji također izdaje dekrete u kojima zabranjuje slavljenje slave. U Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji slava je prvi put zabranjena tek 1932. godine.

Tri su razloga zabrana krsne slave: ekonomsko iscrpljivanje domaćina, incidenti i zločini koji su se događali zbog konzumacije velikih količina alkohola te nepoštivanje crkvenih svetkovina i postova. Način proslave i društvena uloga ovog običaja mijenjale su se tijekom stoljeća. Za vrijeme komunizma slava je bila potisnuta u obiteljske kuće kao *podzemna* pučka pobožnost. Padom komunizma i ponovnim stjecanjem vjerskih sloboda, proslava slave obnavlja se u Srbiji te postaje jedan od temeljnih značajki srpstva, čime ovaj običaj, osim profane (društveno-vezivne) i vjerske, dobiva i treću funkciju - nacionalno-identifikacijsku. U Hrvatskoj zbog izrazite lokaliziranosti običaja te nepravedne i neopravdane stigmatizacije kao srpsko-pravoslavnog običaja dolazi do njegova ignoriranja u medijima i znanstvenoj zajednici. Krsna slava u Hrvata, katolika nije ostvarila javno-funkcionalnu afirmaciju. Bakanalijsku ulogu iz prošlosti u suvremenom dobu preuzela je proslava Nove godine. Jedina profana funkcija katoličke krsne slave jest održavanje interpersonalnih i među-obiteljskih veza koje se sve više održavaju i proslavama rođendana. Unatoč svemu, krsna slava u Hrvata, katolika slavi se i danas te sve više poprima svoju izvornu, religijsku funkciju čašćenja sveca zaštitnika vlastite obitelji.

Slika 1. Rasprostranjenost krsne slave među Hrvatima katolicima 2022. godine

Izvori i literatura

- ABOM-Arhiv Biskupskog ordinarijata u Mostaru. *Dekret br. 1405/32.*
- ABOM - Arhiv Biskupskog ordinarijata u Mostaru. *CLJ-Crkveni ljetopis za župu Gradac.*
- Alaupović-Gjeldum, Dinka. 1997. Sveti Klement u pučkoj pobožnosti Poljica. *Ethnologica Dalmatica* 6: 147-164.
- Bandić, Dušan. 1997. *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko: Ogledi o narodnoj religiji*, Beograd: Biblioteka XX. vek.
- Batinović, Slobodan. 1968. 'Ljubio sam pravdu - don Mitar Papac. *Dumo i njegov narod*: 6-7.
- Božić-Bužančić, Danica. 1996. Glad, prosjaci, epidemije, higijenske i zdravstvene prilike u Dalmaciji krajem 18. i početkom 19. stoljeća. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29/1: 138-162.
- Cvetković, Srđan. 2006. *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944-1953*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Ćorović, Vladimir. 1911. Zabrane pirovanja o krsnom imenu i drugim svetkovinama u Boki Kotorskoj 1772. godine. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 2: 351-354.
- Dedijer, Vladimir. 1909. *Srpski etnografski zbornik. Naselja srpskih zemalja, knjiga VI*, Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- Džaja, Miroslav. 1970. *Sa Kupreške visoravni, Župa Otinovci-Kupres*, Kupres.
- Džaja, Miroslav i Draganović Krunoslav. 1994. *Sa Kupreške visoravni, II. izdanje*. Baško Polje – Zagreb.
- Fortis, Alberto. 1984. *Put po Dalmaciji*. Zagreb: Globus.
- Grbić, Manojlo. 1891. *Karlovačko vladičanstvo II*, Karlovac.
- Hadžibulić, Sabina. 2017. The Slava Celebration: A Private and a Public Matter, *Temenos*. 53/1: 31-54.
- Hategan, Petar. 2015. Karaševski Hrvati. *Riječi, časopis za književnost, kulturu i znanost* 1-4. Matice hrvatske Sisak: 5-51.
- Jelenić, Julijan. 1927. *Spomenici kulturnoga rada franjevacu Bosne Srebrničke*, Monumenta franciscana jugoslavica, Mostar.

- Kajmaković, Radmila. 1970. Narodni običaji stanovništva Lištice, *Glasnik Zemaljskog Muzeja* 24-25.
- Livajušić, Ante. *Vrhbosna* 10, Sarajevo. 1941.
- Miletić, Augustin. 1828. *Naredbe i uprave biskupa namistnika apostolski proshasti i sadascgnega*, Rim.
- Mišur, Ivo. 2020. Krsna slava neretvanskih katolika prije Drugoga svjetskog rata. *Služba Božja*, 60/2: 175-190.
- Nenadović, Ljubomir. 1889. *O Crnogorcima*. Novi Sad.
- Peričić, Šime. 1980. Oskudica i glad u Dalmaciji u XIX. i početkom XX. stoljeća. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 13/1: 1-32.
- Puljić, Ivica. 1994. Kroz život i okruženje, U: *Hutovo: Dobri Do, Glimina, Mramor, Prapratnica, Previš, Tuhinje, Vjetrenik, Zelenikovci*. Mostar: 371-450.
- Puljić, Ivica, Don Mitar Papac. 2005. U: Božo Goluža (ur.). *Svjedoci vjere i rodoljublja: zbornik radova o stradalim biskupijskim svećenicima u Hercegovini*. Mostar: 287-358.
- Puljić, Ivo i Raguž, Pero. 1999. *Humski zbornik 04 - Stolac u povijesti i kulturi Hrvata*, Zagreb – Stolac.
- Sinani, Danijel. 2012. O proučavanjima porodične slave u Srbiji, *Etnološko-antropološke sveske* 19/8: 175-192.
- Šimunković, Ljerko. 1996. *Mletački dvojezični proglasi u Dalmaciji u 18. stoljeću*, Split: Književni Krug Split.
- *Zakonik Danila prvog kneza i gospodara slobodne Crne Gore i Brda osnovana 1855. godine na Cetinju*. 1982. Titograd : Istorijski Institut SR Crne Gore.

THE BANS OF KRSNA SLAVA AMONG CATHOLICS IN HERZEGOVINA

(Summary)

Krsna slava is a custom of celebrating a special patron saint of own family, which is widespread among Albanians, Montenegrins, Croats and Serbs in certain geographical areas. The paper presented some prohibitions on the celebration krsna slava among Croatian Roman Catholics in Herzegovina. The custom was forbidden by the Church authorities. Grgo Ilijić Varešanin was the first Catholic bishop who issued ban of krsna slava in the diocese of Mostar in the early 19th century. The fight against custom is continued by his successors bishops Augustin Miletić and Alojzije Mišić, who also issued bans. There were three reasons for the prohibition on krsna slava (the economic exhaustion of the hosts, incidents and crimes that occurred due to the consumption of large amounts of alcohol and disrespect of church holidays and fasts).

The manner of celebration and the social role of this custom have changed over the centuries. In 18th century it had a role of bacchanalias which in modern time is replaced by celebration of the New Years. The only profane function of Catholic baptism is to maintain interpersonal and inter-family ties, which are increasingly maintained through birthday celebrations. During communism, it was pushed into family homes. With the fall of communism and the re-acquisition of religious freedoms in the successor states, the celebration of slava is renewed in Serbia and became one of the basic features of - national-identification. In Croatia, due to the extreme localization of customs and stigmatization as a Serbian-Orthodox custom, it is being ignored in the media and the scientific community. Croatian krsna slava did not achieve a public-functional affirmation. The Catholic Church continued to ignore the custom and did not liturgize it. Despite everything, the krsna slava among Croats, Catholics is still celebrated today and is increasingly returning to its original, religious function.

Keywords: krsna slava, customs, family patron saints, Croats, Herzegovina